

НОВІТНЯ МУЗИКА У ФРАНЦІЇ (ПЕРЕКЛАД Н. М. НАБОВОЇ)

Кожен розуміє важливу роль слóва – слóвa можуть допомагати краще зрозуміти ідею, концепцію викладеного. Перед тим, як говорити про українську музику, я хотів би розказати про французьку. Оскільки буває, що вживання певного терміна в одному культурному просторі може означати протилежне в іншому. Насамперед, щоб не плутатися в термінології, з'ясуємо, що маємо на увазі, коли йдеться про «*musique contemporaine*» – новітню музику. У Франції цей термін застосовують виключно до музики, яка здійснює тільки науковий пошук. Так що ж у цьому криється? Істина – можливий нонсенс чи очевидний факт? Відомо, що будь-який мистецький твір – це і є пошук, більш конкретно – це пошук його творцем засобу вираження своєї особистості. Проте ж не тільки в цьому напрямі митці ініціюють свої творчі пошуки і дослідження. Тут не йдеться про те, щоб здійснити звичний для творчої особистості шлях від духовного до матеріального, а навпаки, щоб долучитися до космічних сил уже наявним звуковим матеріалом, маніпулюючи за допомогою технічних засобів, які невинно оновлюються. Саме в цьому сенсі іменник «пошук» набув протягом останніх десятиліть легендарного значення, яке й формує головну мету створення музики. Я пригадую, як тридцять років тому музикант-дослідник мав тільки відчуття пошуку самого себе, який вів його до створення мовлення, завдяки чому він міг виразити те, що мав на меті. Згадаємо, як А. Шенберг одного разу сказав студентам в Лос-Анджелесі: «Я тільки вдосконалив існуючий метод, щоб вирішити мою особисту проблему». Я пам'ятаю також, що свого часу уникали, наскільки це було можливо, сильної концентрації новітньої музики в одному концерті, оскільки перенасичений слухач дуже легко міг втратити зацікавленість.

У Франції, в Парижі, є Інститут дослідження й співкоординації акустики/музики (l'IRPAM – Institut de Recherche et Poordination Acoustique/Musique), сьогодні – це найбільша у світі установа, яка спеціалізується на вивченні музики і звуку. Цей французький науково-дослідний центр технічних інновацій у музичній творчості заснував 1969 року композитор П'єр Булез. Його мета – виявити і посилити творчий потенціал композитора, забезпечити його реалізацію шляхом проведення численних експериментів, які стали можливими завдяки надзвичайно широкому діапазону технічних ресурсів і великій свободі їх практичного використання. Унаслідок цього композитор має змогу обрати сучасні форми поширення свого творчого продукту, знайти свою зацікавлену аудиторію і, таким чином, глибше проаналізувати своє мистецтво. Слухачі також мають право бути залученими до прослуховування будь-яких наявних культурних варіантів, тому що остаточно й історично саме вони виносять свій вирок. Зазначеним доводимо, що «новітня музика» – це тільки дуже обмежений аспект і окремий шар у межах «сучасної музики» – «*musique actuelle*». Водночас, уже протягом кількох років ми є свідками своєрідного відродження тональної музики. Урешті-решт, тональність у ХХ столітті остаточно померла тільки для тих, хто хотів убити її, так що додекафонічний метод, який розробив Арнольд Шенберг 1923 року, постає під питання у ХХІ столітті.

Правила існують, щоб виходити за їх межі завдяки новим міркуванням та новим відчуттям, які над ними завжди підносяться, надаючи їм нового аспекту і спрямовуючи до нових шляхів. Утім, будемо уважними до одного явища – музика Георга Філіпа Телемана прекрасно відповідала моді того часу, але не його твори, а саме твори

Й. С. Баха залишилися для нас сучасними. Це означає, що одна тільки новизна не може бути критерієм якості, навіть частковим, парадоксально, проте саме відсутністю новизни свого часу дорікали Й. С. Баху.

Таким чином, поняття сучасності в музиці – це щире самовираження митця, який відповідає духові своєї епохи, та не прагне до обов'язкового застосування у своєму творі штучних ефектів, продиктованих модою моменту. Така конотація допоможе розрізнити штучну безґрунтовну новизну і ту справжню, здатну піднятися над традицією.

Зазначимо, що, долаючи межі традиції, композитор зовсім не відрікається від неї, навпаки, він створює нову відправну точку для подальшого поступового зростання. У царині європейської музики стабільності ніколи не було: ми завжди були свідками розвитку мистецтва під впливом його внутрішньої сутності. Як наслідок, така еволюція музичного мистецтва виявляється в кожну епоху появою «новітньої» музики, порівняно з попередніми епохами.

У своєму творчому стані митець прагне віднайти в людині нові потужності, властиві музичному мовленню нового виміру, бути пристрасним слухачем свого часу, щоб відповідати його викликам, намагаючись нічого не втрати з того, із чого будеться наше повсякденне життя. Відзначимо також, якщо наукові досягнення, економіка, політика, соціальне життя формуються під впливом сьогодення, з метою надання послуг у конкретний момент, то для композиторів усе складається зовсім по-іншому. Їхні твори, навпаки, мають досягнути вічного завдяки універсальності. Само собою зрозуміло, що кожна людина обов'язково належить своєму часу, походить з нього, незалежно від того, чи є вона в ньому бунтівником, чи, навпаки, повністю сприймає його контекст або ж страждає в ньому. Винятковість композитора полягає в тому, щоб піти далі, за горизонт свого часового простору, проникнути у світ ідей, форм відчуттів, якими об'єднується цільність людської істоти зі Всесвітом.

Будь-яке суспільство не може існувати без музики. Але якої музики потребують індивідууми, які формують це суспільство? І тут ідеться саме про поняття сучасної музики «*musique actuelle*», вона нам необхідна. І хто ж може дати її нам, якщо не ті, функція яких – її творити. Занепокоєння викликало б те, якби композитори уперто, як жартував Артур Онеггер, фабрикували продукт, який нікому не потрібен. Навіть неможливо повірити, що композитор створює музику для самого себе, це вже не мистецтво, а самогубство.

Геніальні музиканти були в усі епохи, і елементарні закони вірогідності доводять, що вони неминуче є і в наш час. Але історія ніколи не повторюється однаково. Вдумливий композитор спостерігає й аналізує музику, як і все інше, і поступово, по троху поняття «краси» відкривається йому. Якщо нове творіння приходить із глибини сутності митця, якщо ця новизна справжня і щира, будемо впевненими, що у нас будуть послідовники.

Непохитна цінність української музики. Своїм універсальним музичним мовленням українська академічна музика пропонує надзвичайно широкі перспективи для подальшого розвитку, духовного піднесення, доводить трансцендентність людини, яка є, безперечно, цікавою у міжнародному музичному всесвіті. Саме це я міг неодноразово констатувати, коли був присутнім на численних концертах, присвячених різним українським композиторам, таким як Борис Лятошинський, Іван Карабиць, Анатолій Кос-Анатольський, Василь Барвінський (блискучий композитор із трагічною долею), Мирослав Скорик, Валентин Сильвестров, а також на концерті до сторіччя НМАУ ім. П. І. Чайковського, який представив її ректор і ознайомив французьких слухачів з яскравою палітрою найкращих українських музичних здобутків. Усі ці концерти

відбувались у рамках проекту «Золоті сторінки української музики» в Інформаційно-культурному центрі Посольства України у Франції протягом 2011–2014 років.

Аналізуючи стилістичні особливості музичного твору, характерні для українських композиторів, я виділив два найважливіших елементи:

- перший – автентичне вираження нашого часу;
- другий – зародки майбутніх перспективних музичних напрямів.

Наприклад, сучасна музика Івана Карабиця, Мирослава Скорика і Валентина Сильвестрова по-новому визначає світ відчуттів, надаючи мелодійності найважливішого значення. Таким чином, саме вона стає справжнім центром тяжіння, навколо якого формується весь твір. Протягом усього свого шляху композитор додає свої ідеї, свій емпіричний досвід до всього раніше створеного, формуючи своє власне музичне мовлення, яким він у подальшому користується для вираження своїх думок і почуттів.

Творчий шлях у мистецтві завжди відкритий у вічність, констатуючи стан буття. У ньому немає ні минулого, ні теперішнього, у ньому є постійна, безкінечна енергія композиторських творів, які прагнуть до безмежності. Це своєрідна боротьба духу з матерією.

Я б хотів звернути особливу увагу на монооперу Віталія Губаренка. У цьому винятковому творі композитор запропонував оригінальну новітню форму, своєрідний «музичний театр», щоб донести особисте вирішення сценічної проблеми як невід'ємної складової концепції ліричного театру. Здається, що тонка поволока, створена дисонансами, налагоджує тісний зв'язок між текстом Анрі Барбюса і музикою Віталія Губаренка. Композитор вдало користується різноманітними елементами, які під його орудою проектують уявний світ на вербальні і звукові структури.

Трагічна доля Василя Барвінського надає героїчній образності його творчій спадщині, надзвичайно поетичній. Хоча він не відповідав критеріям радянської ідеології, яка прагнула виховувати велику аудиторію слухачів відповідно до своєї спрямованості і переслідувала його (10 років ГУЛАГу, спалені партитури), він ніколи не відступився від стилю й сили своєї музики. Незважаючи на всі труднощі, він залишився вірним самому собі. Усвідомлюючи можливі наслідки свого вчинку, він відновив по пам'яті деякі свої твори. Один із сольних концертів у Парижі надав мені чудову можливість ознайомитися з творчістю цього композитора, твори якого блискуче виконав український піаніст і композитор Олександр Козаренко. Незважаючи на серйозні перешкоди, яких В. Барвінський зазнав з боку тих, хто відкрито й запекло прагнув його зламати і знищити, він назавжди залишився живим для нащадків у своїй глибоко поетичній музиці, розкриваючи справжній темперамент. Саме завдяки цьому вона заслуговує на те, щоб звучати на всіх сценах. Шлях митця залежить тільки від його особистості, він сам торує його, повноцінно самовиражаючись, крокуючи по ньому.

Будь-який митець, незалежно від свого творчого спрямування, якщо він вірить у своє мистецтво, якщо він тілом і душею віддається своїй творчості, за яку він відповідає, якщо він бажає довести, що дорожить своїми творами, – хотів би, щоб його музика виконувалась. Виходячи саме з такого постулату, він потребує якомога ширшої аудиторії слухачів.

Звичайно, виконавці мають продемонструвати найкращі досягнення композиторського генія. Але тут постає інша важлива місія, яка б значно доповнювала майстерне виконавство. І ця місія – вербальне спілкування. Справді, сприйняття звукового явища (а саме так, у широкому сенсі, визначається музика як культурний феномен) спочатку підпадає під теоретизацію, роз'яснення. Це відображає бажання розмістити культурні здобутки країни в музичному всесвіті і визначити напрям подальших інтерпретативних досліджень у музично-соціальному контексті.

Мета такого підходу – підготувати до кращого розуміння відмінностей, на основі яких формуються цінності, визнаються, а потім і виявляються певні національні почуття, підкреслюються ті стилістичні особливості, завдяки яким саме ця музика виражається.

У Європі, особливо у Франції, шанувальники мистецтва люблять бути свідками непересічної події; особливо якщо музичний твір є неординарним і претендує на шедевр, у цьому випадку вербальне мовлення допомагає краще зрозуміти його. Раціональне заспокоює. Урочисте заохочує. Водночас, нагадаємо, що свого часу великий французький музикант-революціонер Клод Дебюссі був не дуже балакучим щодо своїх творів. Утім, стосовно сьогодення, засоби спілкування і мас-медіа доступні кожному – це преса, радіо, телебачення, книжки, інша інформація про подію.

Я вважаю, щоб ознайомити французького слухача з українською музикою, потрібно започаткувати тісну співпрацю з якимось іменитим французьким музикознавцем, якого б добре знала публіка, який регулярно виступає на радіо чи телебаченні, який зміг би у своєму напрацьованому контексті пояснити шанувальникам музики українську музичну спадщину. Це такий критик, як Ален Дюо, наприклад. Як наслідок – аудиторія, підготовлена поясненнями і порадами шанованого спеціаліста, зможе зрозуміти й оцінити непохитні музичні цінності України. Такий формат міг би допомогти консервативній аудиторії краще сприйняти музичну новизну, яку подавав би медіатизований музикознавець, знаний усіма, а з іншого боку, створилася б своєрідна зачіпка для аудиторії, яка потребує певного часу, щоб осягнути музичну новизну. Мало-помалу створилася б нова публіка, зростала б зацікавленість, а музичний світ мав би відповідати на новостворений попит. Українська музика відкрилася б цілому світу у своїй унікальності, у своєму глибоко національному дусі, у своєму героїзмі і непохитності.

Аві Ж. Новітня музика у Франції. Осмислено поняття новітньої та сучасної музики, які є в арсеналі музичної термінології у Франції. У співвідношенні цих понять розглянуто сучасну академічну музику кількох українських композиторів, а також засоби її промоції в зарубіжному культурному просторі. Виділено головні елементи, характерні для творчості українських композиторів, які представляють перспективні напрями розвитку музичного мистецтва загалом.

Ключові слова: новітня музика, твори українських композиторів, розвиток музичного мистецтва.

Ави Ж. Новейшая музыка во Франции. Осмысленно понятие новейшей и современной музыки, которые есть в арсенале музыкальной терминологии во Франции. В соотношении этих понятий рассмотрены современная академическая музыка нескольких украинских композиторов, а также способы её продвижения в зарубежном культурном пространстве. Выделены главные элементы, характерные для творчества украинских композиторов, представляющих перспективные направления развития музыкального искусства в целом.

Ключевые слова: новейшая музыка, произведения украинских композиторов, развитие музыкального искусства.

Avy J. Contemporary Music in France. The article refers to the concepts of modern and contemporary music that exist in the inventory of musical terminology in France. In relation to these concepts, the modern academic music of a number of Ukrainian composers is examined as well as means of its promotion in the foreign cultural space. The author identifies the main elements characterizing Ukrainian composers' creative works and representing powerful long-term directions of further development of musical art in general.

Keywords: contemporary music, works of Ukrainian composers, development of music.